INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
Volume 1,issue 1,2023

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA FONOGRAMMADAN FOYDALANISH HUQUQI

Razzoqova Flora Shamsiddin qizi
Mirzo Ulug'bek nomidagi Ozbekiston Milliy Universiteti
2-kurs talabasi
Ilmiy rahbar: **Rahimjonov Akmaljon Bahromjon og'li**

Annotatsiya: Bu maqola O'zbekiston Respublikasida fonogrammadan foydalanish huquqi haqida ma'lumot beradi. Fonogrammadan foydalanish huquqi, musiqiy asar mualliflari va ijrochilarining huquqiy tartibini va ulardan foydalanish uchun litsenziyalash va to'lov tartibini qonunlar orqali belgilaydi. Bu tartiblar musiqiy sanoatning rivojlanishi, musiqiy asar mualliflari va ijrochilari uchun adolatsiz foydalanishlardan himoya qilish, ularga moliyaviy ta'minot yaratishga imkon beradi.
Kalit so'zlar: Fonogrammadan foydalanish, musiqiy asar muallifi, ijrochi, huquqiy tartib, litsenziya, to'lov, rivojlanish, adolatsiz foydalanish, moliyaviy ta'minot.

Fonogrammalar, musiqiy asarlar, audio effektlar va boshqalar kabi sesh materiallarining tuzilmasidan tashqari, ulardan foydalanishga ham huquqiy tartib berilgan. O'zbekiston Respublikasida fonogrammadan foydalanish huquqi, musiqiy sanoatning muhim qismi sifatida kuzatiladi va shaxsiy huquqlarni muhofaza qilishning muhim ko'rsatkichlari hisoblanadi.

Fonogrammadan foydalanish huquqi O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga asoslangan. 1992-yilda qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi Milliy Me'morlik Qonuni" va 1999-yilda tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi Foydalanish Haqida"gi qonunlar, fonogrammadan foydalanishga doir tartibni belgilash va musiqiy asar muallifi va ijrochilarining huquqlarini muhofaza qilishning tamoyillarini o'z ichiga olgan.

O'zbekiston Respublikasida fonogrammadan foydalanish huquqi, musiqiy sanoatni rivojlantirish, musiqiy asar mualliflarini va ijrochilarini himoya qilish, ularning ishlarini sifatli tarzda namoyish etish va ularga moliyaviy ta'minot yaratishga ko'maklashadi. Shu bilan birga, bu tartib musiqiy asar muallifi va ijrochilarning intellektual mulkini himoya qiladi va ularning ishlarini moliyaviy manfaatlarga aylanishiga imkon beradi.

Fonogrammadan foydalanish huquqi, O'zbekiston Respublikasining musiqiy asarlar va ijrochilar uchun muhim huquqiy muammolarni yechishga oid qonunlar va nizomlar orqali amalga oshiriladi. Ushbu tartiblar, musiqiy asar mualliflarining, ijrochilarining va fonogrammadan foydalanuvchilarining huquqlarini muhofaza qilish, ularning adolatsiz foydalanishlardan himoya qilish va musiqiy sanoat sohasidagi iqtisodiy faoliyatning sifatini yuksaltishga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasida fonogrammadan foydalanish huquqi, musiqiy sanoatning rivojlanishida va mualliflar va ijrochilarning himoyasida katta ahamiyatga ega. Bu tartib, sesh materiallardan foydalanishning huquqiy asoslarini belgilaydi va musiqiy asar mualliflarining va ijrochilarining qonunlar tomonidan himoyalangan huquqlarini muhofaza qiladi. Bu sayda, fonogrammadan foydalanish tartibi orqali musiqiy sanoat sohasida rivojlanishga imkon beriladi va ijrochilar va musiqiy asar mualliflarining va fonogrammadan foydalanuvchilarining adolatsiz foydalanishlaridan himoya qilinadi.

Fonogrammadan foydalanish huquqi o'zbek xalqining madaniyat va musiqa sohasidagi muhim qismidir. Bu huquqiy tartib, musiqiy asar mualliflari va ijrochilari uchun himoya va adolatsiz foydalanishlardan qochish imkonini beradi. Musiqa o'zbek xalqi uchun ahamiyatli va maqsadli bir kommunikatsiya vositasidir. Bu yuzaga kelgan paytlarda fonogrammadan

foydalanish huquqi, o'ziga xos tartiblar bilan belgilanishi, musiqiy asarlar va ijrochilarning adolatsiz foydalanishlardan himoya qilinishi, ulardan moliyaviy foyda olishi va musiqiy sanoatning rivojlanishi uchun zarurdir.[1]

O'zbekiston Respublikasida fonogrammadan foydalanish huquqini amalga oshirish, musiqiy asar mualliflari va ijrochilari uchun iqtisodiy va ijtimoiy stimullarni yaratadi. Ular, ishlarining muvaffaqiyatini qat'iylik bilan bilishlari, ularning asarlaridan foydalanishni moliyaviy tartib bilan belgilashlari va ularga hissa berilishi orqali tashvishlardan ozod bo'lishlari mumkin bo'ladi. Bunda fonogrammadan foydalanuvchilar ham musiqaga qiziqish, uning ijodiy tarixi va ijrochilari bilan yaqinlashish va ularga hissa berish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Fonogrammadan foydalanish huquqi, xalqaro hamkorlik va hamkorlikning yanada rivojlanishini ta'minlaydi. O'zbekiston Respublikasida fonogrammadan foydalanishni tartibga solishning amalga oshirilishi, xalqaro tartibga muvofiqlik ta'minlaydi va mamlakatning musiqa sanoati hamkorlikda o'z nufuzini oshiradi. Bu tartib orqali musiqiy asar mualliflari va ijrochilari hamkorlikda yaratish, tarqatish va foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Fonogrammadan foydalanish huquqi, O'zbekiston Respublikasidagi musiqiy asar mualliflari va ijrochilari uchun muhim huquqiy asosdir. Ushbu tartiblar, ularning ishlarini muhofaza qilish, ularga hissa berish va ularning muvaffaqiyatlarini qadrlashga imkon beradi.

Bu, musiqiy sanoatning rivojlanishi, o'zbek musiqasining dunyoga tanitilishi va musiqiy asar mualliflari va ijrochilari uchun adolatsiz foydalanishlar va plagiatlardan himoya qilinishi aniq namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida fonogrammadan foydalanish huquqi, musiqiy sanoatni o'zaro munosabatlarni rivojlantirish, musiqiy asar mualliflarining ijodiy va ijro faoliyatlarini muhofaza qilish, ularga moliyaviy ta'minot berish va adolatsiz foydalanishlardan himoya qilishga yo'l qo'yadi. Bu tartiblar orqali musiqiy asar mualliflari va ijrochilari o'z ishlarini ijtimoiy qabul qilish va ularga hissa berish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, musiqaga qiziqishli o'zbek xalqi ham ulardan adolatsiz foydalanish orqali o'z musiqaviy ta'lim va ma'rifatlarini oshirishi va tarbiyalanishi mumkin bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida fonogrammadan foydalanish huquqi, musiqiy asar mualliflarining va ijrochilarining ishlarini himoya qilib, ularning ijtimoiy faoliyatlarini rivojlantirishga va moliyaviy foydalanishlarini ta'minlashga yo'l qo'yadi. Bu tartiblar orqali o'zbek musiqasining yuksak sifat va madaniyatli rivojlanishi, musiqiy asar mualliflarining qadrlanishi va ijrochilarning mustaqillik va tan olishlari ta'minlanadi.

Jamiyatimizning musiqaga bo'lgan muhabbat va qiziqishi bilan, fonogrammadan foydalanish huquqi mustaqillik, intellektual mulkni himoya qilish va musiqiy sanoatning rivojlanishiga qaratilgan muhim qadamdir. Bu tartib orqali musiqiy asar mualliflari va ijrochilari o'z ishlarini o'z vaqtida ijro etish, ulardan moliyaviy foyda olish va adolatsiz foydalanishlardan himoya qilinishi bilan musiqiy sanoatga qaraganda bahramand bo'lishadi.

Shuni ta’kidlash kerakki, mamlakat iqtisodiy ko‘rsatkichlarida mualliflik huquqi ob’ektlari ulushini hosil qilish va oshirib borish uchun fikrimizcha birinchi navbatda uning huquqiy himoyasi masalalarini ta’minlash lozim. Ushbu sohada faoliyat yuritayotgan olimlar tomonidan asosan mulkiy huquqlarni boshqarish bilan bog`liq tadqiqotlar nazariy nuqtai nazardan cheklanilgan. Tan olish kerakki, o‘zbekistonlik ijodkorlar qalamiga mansub mualliflik va turdosh huquqlar ob’ektlariga bo‘lgan talab Markaziy Osiyo va xorijiy mamlakatlarda ancha kuchli hisoblanadi. [2]Ushbu jarayonlarga nisbatan mualliflik huquqi va iqtisodiyot qoida va

[1] Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, [National Legislative Database] 21.08.2021- y., 03/21/709/0808-son.
[2] Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, [National Legislative Database] 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son, 21.08.2021 y., 03/21/709/0808-son. [Available at: https://www.lex.uz/acts/1022944].

mexanizmlarini qo‘llashni o‘zi yetarli deb o‘ylayman. Sababi sohaga doir normativ-huquqiy hujjatlarimiz xalqaro shartnoma va konvensiyalar talablariga to‘la mos keladi hamda ularni mumkin bo‘lsa “mukammal” deyishga arziydi. Biroq amaliyotda yuqoridagi qonun normalari hamda mualliflik huquqiga hurmat tamoyillari deyarli “ishlamasligini” ko‘rish mumkin. Bu borada birinchi navbatda “intellektual mulk institutlari” rolini oshirish davr talabi hisoblanadi. Mazkur institutlar qatoriga mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar, texnologiyalar va innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash markazlari, patent vakillari, ilmiy-tadqiqot va o‘quv muassasalarini kiritish mumkin. Xususan, mualliflik huquqida mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar asosiy huquqiy mexanizm va vosita hisoblanadi. Ushbu yo`nalishdagi tadqiqot ishlarining asosiy jihati, mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlarlar tomonidan sudlarda huquqlarni himoya qilish va ma`naviy zararni talab qilish bilan bog`liq holatlarda ko`rinadi. Aynan ushbu masalalar tadqiqotning asosiy metodlarini tashkil etadi.

Ma`lumki, texnika taraqqiyoti jadallashgan bugungi kunda mualliflik huquqi bilan muhofaza qilinadigan asarlar himoyasini ta`minlash masalasi dolzarb hisoblanadi. Zero, muallif yoki huquq egasi tomonidan asarni himoyasini ta`minlash juda qiyin va moliyaviy jihatdan juda qimmat, kerak bo`lsa aytish mumkinki imkonsiz hisoblanadi. Zero, simsiz aloqa vositalaridan foydalanish darajasi va doirasi juda keng. Har bir foydalanuvchi bilan kelishish va monitoring qilish masalalari haqida o`ylab ko`rishning o`zi yetarlidir. Ayniqsa chegara bilmas internet (virtual) muhitining rivojining o`zi buni yaqqol tasdiqlaydi. Bu jarayonda o`z-o`zidan bozor munosabatlari elementlari ham muhim rol o`ynaydi. Mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqarish tashkilotlari yuqoridagu muammoni hal qilishda hamda bozor munosabatlari ishtirokchisi sifatida bu borada muhim o`rin tutadi. Mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlar – bu huquq egalarining nomidan harakat qiluvchi tashkilot hisoblanadi. Huquq egalari nomidan bu kabi tashkilotlar foydalanuvchilar bilan tariflarni kelishadi, muhofaza qilinadigan asarlardan foydalanish bo`yicha litsenziyalarni beradi, asarlardan foydalanishdan tushgan mablag`larni o`z a`zolari o`rtasida taqsimlaydi hamda foydalanish tartibini nazorat qiladi .[3]

Shuni ta`kidlash kerakki, bu kabi tashkilotlar tuzish tashabbusi bilan aynan muallif va huquq egalari chiqishlari lozim. Xususan, O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni 56-moddasida fan, adabiyot va san’at asarlarining mualliflari, ijrochilar, fonogrammalarni tayyorlovchilar yoki boshqa huquq egalari o‘z mulkiy huquqlarini amalga oshirish maqsadida o‘z mulkiy huquqlarini jamoaviy asosda boshqaradigan tashkilotlar tuzishga haqli ekanligi belgilangan .

O'zbekiston Respublikasida fonogrammadan foydalanish huquqi, musiqiy asar mualliflari va ijrochilari uchun muhim bir tartibdir. Bu tartiblar ularga ishlarini muhofaza qilish, ularga moliyaviy foyda olish va adolatsiz foydalanishlardan himoya qilish imkonini beradi. Musiqiy sanoatning rivojlanishi, o'zbek musiqasining dunyoga tanitilishi va musiqiy asar mualliflari va ijrochilari uchun tan olish va adolatsiz foydalanishlar haqida qonunlar orqali himoya qilinishi katta ahamiyatga ega. Fonogrammadan foydalanish huquqi musiqiy asar mualliflari va ijrochilari uchun iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy stimullar yaratadi. Ular o'z ishlarini ijtimoiy qabul qilish, ularga hissa berish va ishlarini ijro etish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shuningdek, musiqaga qiziqishli o'zbek xalqi ham ulardan adolatsiz foydalanish orqali o'z musiqaviy ta'lim va ma'rifatlarini oshirishi va tarbiyalanishi mumkin bo'ladi. Fonogrammadan foydalanish huquqi xalqaro hamkorlik va musiqiy asar mualliflari uchun hamkorganlikning yanada rivojlanishini

[3] Copyright Industries in the US Economy. [Available at: https://www.iipa.org/files/uploads/2020/12/2020-IIPA-Report-FINAL-web.pdf].

ta'minlaydi. [4]Ushbu tartiblar orqali o'zbek musiqasi yuksak sifatga ega bo'ladi va musiqiy asar mualliflari va ijrochilari o'zlarining adolatsiz foydalanishlardan, plagiatlardan va intellektual mulkning buzilishidan himoya qilinadi. Fonogrammadan foydalanish huquqi o'zbek musiqasining rivojlanishiga qaratilgan muhim bir qadamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, [National Legislative Database] 21.08.2021-y., 03/21/709/0808-son.

2. Copyright Industries in the US Economy. [Available at: https://www.iipa.org/files/uploads/2020/12/2020-IIPA-Report-FINAL-web.pdf].

3. Copyright Industries in the US Economy. [Available at: https://www.iipa.org/files/uploads/2020/12/2020-IIPA-Report-FINAL-web.pdf].

4. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, [National Legislative Database] 21.04.2021 y., 03/21/683/0375-son, 21.08.2021 y., 03/21/709/0808-son. [Available at: https://www.lex.uz/acts/1022944].

5. M.Fichor. [Collective management of copyright and related rights] [Kollektivnoy upravleniy avtorskim pravom I smejnim pravami]. Jeneva. 1990. 98 b.

6. Chenyi Zhao. A Study on the Improvement of Collective Management System of Copyright in the Digital Era. Advances in Social Science, Education and Humanities Research, volume 554, p 33-38.

[4] Copyright Industries in the US Economy. [Available at: https://www.iipa.org/files/uploads/2020/12/2020-IIPA-Report-FINAL-web.pdf].